מכתבים למערכת

בתגובה למאמר "מדיניות רווחה יהודית" מאת הרב ד"ר יוסף יצחק ליפשיץ, **דעות 53**

מאמרו של הרב ד"ר יצחק ליפשיץ, "מדיניות רווחה יהודית - מחברה חקלאית למשק מודרני" (דעות 53), מבקש לגבש מתוך מקורות היהדות תפיסת עולם כלכלית-חברתית. מסקנתו של ליפשיץ היא שהמסורת היהודית האמינה בדגם כלכלי קפיטליסטי ורב חסד. כלומר, מצד אחד היהדות מקדשת את זכות הקניין הפרטי ומצד שני תובעת מן העשירים לדאוג לרווחתם המינימלית של העניים.

אני מסכים עם ניתוח המקורות של ליפשיץ. אכן, כך עולה מתוך המסורת היהודית לדורותיה. הכשל המהותי של ליפשיץ הוא בהתעלמות מן ההבדל העמוק בין הכלכלה הקהילתית הקדם-מודרנית לכלכלת מדינה מודרנית. כל המקורות שיש בידינו מתייחסים לקהילה יהודית בסדר גודל קטן עד בינוני אשר בדרך כלל אין לה השפעה על הכלכלה שבתוכה היא מתקיימת. קהילה זו דואגת לחבריה החלשים דרך המערך המסועף של דיני הצדקה, ותו לא. היא אינה מנהלת מערכות מדינה מורכבות: צבא, שירות חוץ, מחקר מדעי, תשתיות תחבורה ותקשורת וכדומה. כל אלו הם ממאפייניה של המדינה המודרנית, שבמסגרתה מתנהלות גם מערכות הרווחה הגדולות: רפואה ציבורית, חינוך ציבורי וביטוח לאומי. במדינה מודרנית רוב השירותים הנדרשים לאזרח לא יכולים להתקיים במסגרת הקהילתית, כלומר בכוחה האוטרקי של הקהילה. לשם כך דרושה מדינה. אפשר שבקהילה יהיו "קופה ותמחוי", אך מה עם מערך MRI? רק המדינה המודרנית מסוגלת לספק לאזרחיה שירות רפואי בדרגה כה גבוהה. שלא לדבר על המחקר והכשרת הרופאים, המהנדסים ושאר בעלי המקצוע עתירי הידע והניסיון. במדינה קפיטליסטית נוסח ליפשיץ (או ארצות הברית), רק עשירים יוכלו ללמוד רפואה וליהנות משרותי רפואה מתקדמים. השאר יזכו לרפואה בסיסית ביותר רק מכוחה של הצדקה (החריג היחיד במסורת היהודית הוא החינוך התורני, שאמור להיות ציבורי על פי תקנת ר' יהושע בן גמלא). כדי לממן את תקציב המדינה המודרנית צריכה המדינה לגבות מסים מן האזרחים. אליבא דליפשיץ, מקסימום המיסוי לצורכי רווחה הוא 20 אחוז. האם מאן דהו חושב שבאמת אפשר לבנות תקציב רווחה של מדינה הכולל את מערכות הבריאות, החינוך והרווחה ממיסוי שגובהו המקסימלי הוא 20 אחוז?

האם למסורת היהודית יש מה לומר בעניין? מסופקני. מדובר בעולם חדש שאבותינו לא העלו על דעתם. זאת ועוד, המבנה הכלכלי-חברתי של המדינה המודרנית נשען על הסולידריות החברתית. בלעדיה, מדוע שנסכים לשרת בצבא? מדוע שנשלם מסים? במדינה מודרנית התלות ההדדית של האזרחים גדולה הרבה יותר ממה שהיה בחברות כפריות בעבר. אם לא תהיה לכולם התחושה שמשאבי החברה והמדינה מחולקים בצורה שוויונית וצודקת, עלולה הסולידריות לקרוס - ועמה גם המדינה. ראו מה קורה בעולם שמסביבנו. למדינה המודרנית אין תקדים משמעותי במסורת היהודית, ולכן אין ללמוד ממנה על ניהול החברה והמדינה. למסורת היהודית יש הרבה מה לומר רעיונית ומוסרית ביחס לחברה ולאדם. היא דורשת צדק והרחקת העוול, היא מבקשת לתקן את האדם, את החברה ואת העולם. מהו תיקון? מהו צדק? את כל אלו עלינו לקבוע בעצמנו.

אריאל פיקאר, ירושלים

תגובת כותב המאמר:

תגובתו של ד"ר פיקאר היא זו שחששתי ממנה בעצמי. ד"ר פיקאר צודק מאוד בכך שהשוק עבר שינוי יחד עם התפתחות המדינה המודרנית. הוא צודק כמובן בטענה שהמסורת היהודית לא נתנה מענה להתפתחות זו. אולם יחד עם זאת, אני חלוק על טענתו של ד"ר פיקאר, שעובדה זו הותירה את המסורת היהודית בלתי רלוונטית לחיים במדינה המודרנית.

צודק ד"ר פיקאר באומרו שהמדינה המודרנית נתפסה יחד עם כינונה כנושאת באחריות לבעיות החברה והפרט באופן שלא הוכר בעבר, אולם לטענתי אחריות זו שהוטלה על המדינה הייתה אחת מכשליה. המדינה אכן הפכה לשחקן המרכזי בחיי הפרט, והיא נשאה באחריות גם לכל מערך הערכים שהחברה האמינה בו. אולם תפיסה זו הוכרה זה מכבר כהגזמה פראית, שאחת מדוגמאותיה הגרוטסקיות היא הפאשיזם. המדינה, שנועדה מעיקרה לשמש כלי לניהול חברתי, נעשתה למטרה בפני עצמה ולישות כמעט משיחית. אולם להתפתחות זו נודעו תוצאות הרות אסון. אושוויץ איננה התולדה היחידה של שימת המדינה מעל הכול. קריסת כלכלות העולם של היום, שיש שמייחסים אותה לתפיסה של כלכלת שוק, נובעת למעשה מאחריות-יתר שהוענקה למדינה המודרנית. די בצפייה ברחובות אתונה, מקום שבו ההמון מצפה שהמדינה תדאג לצרכיו בעוד הוא חוגג בטברנות, כדי להבין את עומק הכשל.

לפיקאר אכן חברים רבים לדעתו, בעיקר בשדרות רוטשילד, אולם אני סבור שתפיסת כלכלת העבר כשונה בתכלית מכלכלת המדינה המודרנית, הנה שגויה, ולמעשה עבר זמנה. המסורת היהודית תמיד הבינה שלחברה תפקיד קולקטיבי בדאגה לפרט, אולם היא גם הבינה שהחברה מעולם לא נטלה את האחריות מן הפרט עצמו. מסר זה היה נכון בעבר, והנו נכון יותר מתמיד היום. אני מודע לעובדה שדבריי אלה אינם פופולריים היום, לאחר קיץ 2011, אבל אני גם מודע לעובדה שהעתיד יוכיח את צדקתי.

יצחק ליפשיץ, ירושלים